
CURRENT ASPECTS IN BULGARIAN EDUCATIONAL POLICY AND PRACTICE FOR ADMINISTRATION OR EDUCATIONAL INTEGRATION OF PUPILS FROM ETHNIC MINORITIES

Natalia Georgieva

South-West University “Neofit Rilski” – Blagoevgrad, Republic of Bulgaria, natalia7686@abv.bg

Abstract: This paper addresses the current problems of the educational integration of ethnic minority students. Inclusive education is characterized by dynamism in development such as concept, theoretical and practical. Social cohesion is increasingly set as a goal to which contemporary society strive and through it to achieve a harmonious coexistence between representatives of different social and cultural groups in society. The willingness and courage of pedagogical professionals to meet the challenge of "inclusive education" in an educational environment where students with special educational needs are trained; students who do not speak Bulgarian; students transferring aggression from families to an educational institution; students who have excellent results at school and their educational needs for age are overstated.

The Strategy for the Educational Integration of Children and Students from Ethnic Minorities (2015-2020) noted that "Educational integration is one of the types of inclusion policies being implemented within the European Union".

In connection with the implementation of the idea of "equal access to quality education", the separate chapters consider the financial resources provided by the state for the implementation of activities for the process of desegregation; the importance of the socio-economic status of the family and the professional and pedagogical training of professionals who communicate and interact with parents of children and students with different ethno-cultural identities.

The report draws attention to the difficulties faced by pedagogical professionals working with children and students from the Romany (gypsy) community and their learning outcomes. The question arises: "How does the process of desegregation affect the children of the Bulgarian ethnic group?"

The measures included in the Strategy for the Educational Integration of Children and Students from Ethnic Minorities (2015-2020), the reported positive results in their implementation, as well as the unresolved problems and weaknesses are analyzed.

The relation norm - difference in educational context and permissible normality in school space is considered.

Keywords: inclusion, inclusive education, ethnic minorities, educational integration, students

АКТУАЛНИ АСПЕКТИ В БЪЛГАРСКАТА ОБРАЗОВАТЕЛНА ПОЛИТИКА И ПРАКТИКА ЗА ПРИОБЩАВАНЕ ИЛИ ОБРАЗОВАТЕЛНА ИНТЕГРАЦИЯ НА УЧЕНИЦИТЕ ОТ ЕТНИЧЕСКИТЕ МАЛЦИНСТВА

Наталия Георгиева

Югозападен университет „Неофит Рилски” – Благоевград, Република България,
natalia7686@abv.bg

Резюме: В настоящата разработка се разглеждат актуалните праблеми на образователната интеграция на учениците от етническите малцинства. Приобщаващото образование се характеризира с динамичност в развитието като концепция, теоретичност и практичност. Социалната кохезия все по-често е поставяна като цел, към която съвременното общество да се стреми и чрез нея да бъде постигнато хармонично съжителство между представителите на различни социални и културни групи в обществото. Готовността и смелостта на педагогическите специалисти да се справят с предизвикателството „приобщаващо образование“ в образователна среда където се обучават ученици със специални образователни потребности; ученици, които не знаят български език; ученици, които пренасят агресията от семействата в образователната институция; ученици, които отлично се справят с овладяване на учебния материал и образователните им нужди за възрастта са завишени.

В Стратегията за образователна интеграция на деца и ученици от етническите малцинства (2015-2020) е отбелязано, че „Образователната интеграция е една от видовете политики за включване, които се реализират в рамките на Европейския съюз“¹².

Във връзка с реализирането на идеята за „равен достъп до качествено образование“¹³ в отделни глави са разгледани осигурените финансови възможности от страна на държавата, за изпълнение на дейностите за процеса на десегрегация; значимостта на социално-икономическия статус на семейството и професионално-педагогическата подготовка на специалистите, които общуват и взаимодействат с родителите на деца и ученици с различна етнокултурна идентичност.

В доклада е обърнато внимание на трудностите с които се сблъскват педагогическите специалисти, работещи с деца и ученици от ромската общност и учебните им резултати. Възниква и въпросът „Как се отразява процесът на десегрегация върху децата от българската етническа група?“

Анализирани са мерките, заложи в Стратегията за образователна интеграция на деца и ученици от етническите малцинства (2015-2020), отчетените положителните резултати при реализирането им, но и нерешените проблеми и слабостите.

Разгледано е отношението норма – различие в образователен контекст и допустимата нормалност в училищното пространство.

Ключови думи: приобщаване, приобщаващо образование, етнически малцинства, образователна интеграция, ученици

1. УВОД

Приобщаващо образование е понятие, което навлезе в българската образователна политика след приемането на Закона за предучилищното и училищното образование и въвеждането на стандарта за „Приобщаващо образование“. Едно от модерните понятия днес в педагогическия речник „приобщаващото образование“ на практика се оказва сериозно предизвикателство за съвременните български учители. От началото на XXI век в България се реализират дейности за включване на деца и ученици от етническите малцинства в училищата извън ромските квартали. Факторите, които влияят върху проблемите, засягащи ромската общност, са многобройни – икономически, социални, културни и др. Липсващото или ниското ниво на образование води до невъзможен достъп до пазара на труда.

Приобщаването на ромската общност към ценностите на съвременното общество, а именно образованието е под въздействие на различни външни и вътрешни процеси. Високата раждаемост при ромите, трудния процес на социализация – изграждане на здравно – хигиенни и културни навици, които са трудно постижими в тяхната среда, развитие на умения да общуват на български, водят до търсене на по-ефективни начини за постигане на социална и образователна интеграция.

2. АНАЛИЗ НА ПОЛИТИЧЕСКИТЕ АСПЕКТИ В ОБРАЗОВАТЕЛНАТА ИНТЕГРАЦИЯ НА УЧЕНИЦИТЕ ОТ ЕТНИЧЕСКИТЕ МАЛЦИНСТВА

Идеята за приобщаващото образование е естествено продължение на редица концепции от края на XX и началото на XXI век с които на политическо ниво те идейно съ-съществуват, тъй като са дейности със сходна насоченост. В съдържателен смисъл термините „интегрирано образование“, „образователна интеграция“ „образование за всички“, „равен достъп до качествено образование“ и други се припокриват. Преминаването през всички етапи на процеса на приобщаване, включване или образователна интеграция в България има отчетени своите положителни резултати, но е придружено от редица трудности и негативизми.

С утвърждаването на Стратегията за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства от 2004 година, назначаването на експерти към регионалните инспекторати по образованието, към общините и областните управления се бележат значителни успехи в образователната интеграция в България. Развитието на идеята за равен достъп до образование на ученици от ромски произход се реализира чрез прилагане на държавни политики за осигуряване на възможности за транспорт, с които учениците да бъдат извозвани до училищата, включването на децата от уязвимите етнически групи в задължително предучилищно образование, включването им в целодневно обучение в българско училище, подготовка на педагогическите кадри за работа в мултикултурна образователна среда и редица други мерки. Идеята за равен достъп на учениците от ромски произход до училище първоначално се инициира от редица

¹² Стратегия за образователна интеграция на деца и ученици от етническите малцинства (2015 – 2020)

¹³ Национална стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2020

неправителствени организации, като в последните десетина години се осъществява реално финансирането на дейностите за десегрегация от държавата.

Стратегическите цели разписани в „Стратегията за образователна интеграция на деца и ученици от етническите малцинства (2015 – 2020) са:

1. Пълноценна социализация на деца и ученици от етническите малцинства.
2. Гарантиране на равен достъп до качествено образование за децата и учениците от етническите малцинства.
3. Утвърждаване на интеркултурното образование като неотменна част от процеса на модернизация на българската образователна система.
4. Съхраняване и развиване на културната идентичност на децата и учениците от етническите малцинства.¹⁴

За реализирането им в Стратегията са разписани конкретни дейности, които имат заложен и своите очаквани резултати. Дали на практика изпълнението на целите и дейностите, заложен в нормативния документ постига желаните положителни резултати? Какво се случва след осигурения достъп на ромските ученици до образование в училище и как хетерогенността на етническия състав на учениците се отразява върху успеваемостта на учениците от ромския и българския етнос? На този етап все още няма официална систематизирана информация, която би ни предоставила периодични или крайни резултати от „протичането на самия процес на обучение в рамките на смесените по етнически състав класове“¹⁵.

Срокът за изпълнение на целите, залегнали в Стратегията е 2020 година. Окончателните отчети относно изпълнението на дейностите, заложен за изпълнение на стратегическите цели от Стратегията за образователна интеграция на деца и ученици от етническите малцинства (2015 – 2020) ще бъдат изготвени в шестмесечен период след изтичането на срока за изпълнение.

Друг рамков документ, залегнал в образователната политика за интеграция на ромите е „Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите (2012-2020)“¹⁶. В нормативния акт е отразено актуалното състояние на ромската общност по сектори – жилищни условия, заетост, образование и здравеопазване. Разгледаният сектор образование в Националната стратегия показва, че функционалната неграмотност по-често се среща при жените от ромски произход отколкото при мъжете, което неминуемо се отразява върху успехите от обучението при ромските деца, тъй като основно жените полагат грижите за тях. Каква е социалната среда, в която живее и се развива едно ромско дете? Направените изследвания в тази област, изнесените факти и официални статистически данни посочват висока степен на неграмотност, мизерия, безработица, слаба мотивация към образователния процес и отрицателно въздействие на средата. Въпреки редицата трудности в интергацията на ромите се отбелязват и успехи, като увеличен брой на млади роми, получили научна степен в България и в чужбина. Стратегическата цел, залегнала в Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите (2012-2020), е „Създаване на условия за равноправно интегриране на ромите и на българските граждани в уязвимо положение от други етнически групи в обществения и икономическия живот чрез осигуряване на равни възможности и равен достъп до права, блага, стоки и услуги, участие във всички обществени сфери и подобряване на качеството на живот при спазване на принципите на равнопоставеност и недискриминация. Министерството на образованието младежта и науката е водеща отговорна институция за изпълнение на целите в Стратегията в приоритет „Образование“¹⁶.

За изпълнение на дейностите заложен във всички стратегически документи за образователната интеграция на децата и учениците от етническите малцинства и постигане на желаните положителни резултати е от съществено значение партньорството и сътрудничеството между всички институции, които са свързани с образователната система, както и неправителствени организации, ангажирани с включването на ромите в образователния процес.

3. ПАРТНЬОРСТВО И ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ С РОДИТЕЛИТЕ ПРИ РЕАЛИЗИРАНЕ НА КОНЦЕПЦИЯТА ЗА ПРИОБЩАВАНЕТО И ОБРАЗОВАТЕЛНАТА ИНТЕГРАЦИЯ

Ролята на родителите и участието им в различните училищни дейности, взаимодействието им с учителите, специалистите (логопед, психолог, ресурсен учител и др.) и целия училищен персонал има своето място в цялостната концепция за приобщаващото образование. Активността на родителите при взаимодействието им с учителите е различна. Родителите са тези, които най-добре познават нуждите, интересите и желанията

¹⁴ Стратегия за образователна интеграция на деца и ученици от етническите малцинства (2015 – 2020)

¹⁵ Чавдарова – Костова, С. 2019. Приобщаващо образование. УИ „Св. Климент Охридски“, София

¹⁶ Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите (2012-2020)

на своето дете, което ги прави полезен източник на информация за учителите и специалистите, работещи с учениците в училище. Една от основните роли на родителите е да проявяват интерес към процеса на обучение на ученика и да осигуряват редовното им посещение на образователната институция. Процесът на приобщаване и интегриране е невъзможен, ако учениците не са в училище, за което основната отговорност е на родителите.

Положителният ефект от взаимодействието между семействата и учителите е зависим от възможностите, отговорността и организационните умения на учителя, педагогическия специалист или непедagogическия персонал. Включването на родителите при реализиране на дейностите, организирани в и извън училищна среда повишава потенциала за учене и създаване на благоприятна приобщаваща среда.

Колкото по-нисък е социално-икономическият статус на семейството, толкова е по-голяма вероятността от по-ниско образователно ниво на родителите, неспособност да помагат за усвояването на учебния материал въкъщи, по-ниска мотивация на родителите за стимулиране на детето да ходи на училище¹⁷

Ниското ниво на владеене на български език при учениците от етническите малцинства (роми) е резултат на изключително ниското образователно равнище на владеене на българския език на родителите и членовете от разширеното семейство, с които децата и учениците общуват най-много и ограничените контакти извън общността.

При взаимодействие с родители на ученици от различна етнокултурна идентичност е важно да се вземат предвид ценностите, обичаите, традициите и битовите условия на съответната общност. Приемането на културните различия от страна на педагога или специалиста в училището е основополагащо за постигане на ефективни резултати.

Затова образователните институции и семействата трябва да координират усилията си, за постигане на последователност и съгласуваност в действията си, за преодоляване на различните по характер ограничения и трудности пред учениците от етническите малцинства и родителите им.

4. МЯСТОТО НА РАЗЛИЧИЕТО И НОРМАТА В УЧИЛИЩНОТО ПРОСТРАНСТВО В УСЛОВИЯТА НА ПРИОБЩАВАЩОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Отношенията норма – различия в условията на образователната политика не са нови в педагогиката и психологията. В повечето случаи нормата е желаното и очакваното състояние. Различието е присъщо на човешката личност и се основава на генетичната база. Още от ранна възраст всяко дете формира своята индивидуалност и уникалност. Различните ученици са – от различен етнос; различна религиозна общност; надарени деца/ученици или деца/ученици със специални образователни потребности; с физически или умствени увреждания; емоционално – поведенчески нарушения и др. В психолого – педагогическите науки съществуват научни доказателства относно определянето на индивидуалните различия от възможностите и способностите; познавателните интереси и средата на живот и физиологичните особености.

В началото на XXI век се водят много дискусии в образователно – политически аспект в посока дали е педагогически подходящо да се използват думи като „правилно“ и „неправилно“. „Правилното“ е такова по-скоро в контекста на съответната образователна политика, детерминиращи от нея образователни практики, регламентирани по един или друг начин в законодателната система на държавата и задължаващи учителя, директора и други професионални педагози да ги съблюдават и спазват¹⁸.

„В общността или семейството те възпитават по посока на това, което се приема за нормално в съответното пространство. Навън от това пространство, ако нормата не е норма, а преминава в „различие“, тя вече предизвиква внимание, става обект на дискусийност дали и доколко в качеството си на „различие“ може да остане в пространството на „нормата“, дори в каква степен може да стане „норма“¹⁹ Ако едно дете от ромски произход не знае достатъчно добре езика и не може да говори без акцент е необходима социална подкрепа на самото дете, за да бъде като останалите деца/ученици, както и на семейството му. Ако при едни обстоятелства даден тип поведение съответства на понятието „норма“, при други обстоятелства то може да се отчете като „различие“, независимо от сходствата.

„Най-същественото в идеята за приобщаването в образованието, включително и в неговите ранни форми е това, че всички деца са обучаеми, но понякога поради индивидуалните им различия се появяват „бариири пред играта, научаването и участието“. Те могат да бъдат преодолявани чрез промени в средата, включително и образователната, която е необходимо да съдържа достатъчно стимули за развитието на

¹⁷ Чавдарова – Костова, С. 2019. Приобщаващо образование. УИ „Св. Климент Охридски“, София

¹⁸ Пак там.

¹⁹ Пак там.

детето във всички основни области – физическо, двигателно, социално, емоционално, когнитивно и езиково²⁰.

В Наредбата за приобщаващото образование са регламентирани занимания по интереси (чл.21), свързани с развитието на образователните, творческите, спортни и социални умения и личностни качества. Включването на учениците от етническите малцинства в заниманията по интереси е още една възможност за развитие на ключовите компетентности в областта на гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното възпитание и възможност за преодоляване на възникналите препятствия от социално – икономическите „различия“.

В основата на ефективната успешност на политиката за приобщаването в образователен контекст е ценностния подход и зачитането на културните специфики както на тези, които са „различни“, така и на тези, които са „норма“.

5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Хетерогенността за съвременното общество с биологичните и социокултурните различия е вече по-скоро „норма“. Процесът на промяна на обществените нагласи към представителите на традиционните етнически малцинства в България изисква усилията на цялото общество. Ежедневното осъществяване на този процес има сложен, отговорен и двупосочен характер. Многообразието на културни, етнически, религиозни, модели и ценности и влиянието им върху развитието и ученето на детето от ранна и предучилищна възраст предпоставя приемането, разбирането и оценяването на тяхната уникалност при социално – възпитателните взаимодействия. Дефицитите в социалната и образователната системи неминуемо се отразяват върху приобщаването и интегрирането на децата и учениците от малцинствата. Една от основните причини за отпадането на децата от етническите малцинства е именно това, че образователната система е чужда и непозната за тях. Необходимо е да се възпитава у българските ученици отвореност към други национални и етнически принадлежности, формиране на ценности, разбиране и уважение, зачитане на правата на другия и отвореност за ефективен диалог.

ЛИТЕРАТУРА

- Грекова, М. (2019). Какво е събрано с политиките за „Интеграция на ромите в България“. София: Св. Климент – Охридски.
- Грекова, М. и др. (2008). Ромите в София: от изолация към интеграция. София: Изток – Запад.
- Закон за предучилищното и училищното образование, в сила от 01.08.2016 г. (посл. изм. ДВ бр. 108 от 29.12.2018г., в сила от 01.01.2019 г.). София. <https://www.mon.bg/bg/57.pdf>. 06.11.2019.
- Ковачева, Л. (2015). Съкровен свят. Празнично-обредна система на ромите в Средна Западна България. София: Просвета.
- Наредба за приобщаващото образование. (в сила от 27.10.2017 г.) (посл. изм. ДВ бр. 105 от 18.12.2018г.). София.
- Национална стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2020. <https://www.mlsp.government.bg/index.php?section=CONTENT&I=382&lang.pdf>, 05.11.2019.
- Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите (2012-2020). <https://www.mon.bg/bg/143>, 04.11.2019.
- Пенева, Л., & Пенев, Р. (2017). Различие, толерантност и приобщаване в ранното детско образование. http://www.edutechjournal.org/wp-content/uploads/2017/09/8_1__3-6.pdf. 01.11.2019.
- Стратегия за образователна интеграция на деца и ученици от етническите малцинства (2015 – 2020). МОН – <https://www.mon.bg/bg/143.pdf>. 06.11.2019.
- Чавдарова – Костова, С. (2019). Приобщаващо образование. София: Св. Климент – Охридски.

²⁰ Пенева, Л. Пенев, Р. Различие, толерантност и приобщаване в ранното детско образование